

Vreugde om de vruchten van Gods oogst

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra
Regenboogkerk Hilversum

Schriftlezing Oude Testament: Jesaja 5: 1-7

Schriftlezing brieven: Filippenzen 3: 17 – 4: 23

Schriftlezing Evangelie: Johannes 15: 1-8

Korenveld met maaier (1889),
Vincent van Gogh

Inleiding

Vandaag het besluit van een serie van vijf diensten in augustus bij de Filippenzenbrief van de apostel Paulus. In een goed geschreven Romeinse brief worden op het eind de vijanden van de boodschap gehemeld en de vrienden geprezen om hun vruchtbare houding. Paulus verheugt zich vanwege hun inspanningen voor het Koninkrijk van God. In de kerk zijn wij vaak bezorgd en kritisch. Zouden wij, in alle bescheidenheid en eenvoud, ook in deze tijd oprecht blij kunnen zijn met elkaar en dankbaar voor alles waartoe God ons in staat stelt? Zouden wij zo ons ook in deze tijd gezegend kunnen voelen?

Overdenking

Gemeente van Christus,

Jezus spreekt zijn vertrouwen uit dat de grootheid van de God die hij zijn Vader noemt zichtbaar zal worden wanneer mensen zijn leerlingen willen zijn en in hun leven vrucht zullen dragen. Dat is een bemoedigend woord dat iedere Godzoeker tot zich mag nemen. God is in het verborgene en wij doen er goed aan dat te respecteren als een niet te beheersen mysterie, maar daar blijft het niet bij. De verborgen geheimenissen van God zijn bestemd om tot openbaring te komen. Daar zijn mensen voor nodig. Dat kan wat kosten. Beschikbaar zijn is niet vrijblijvend. Ook zijn onze daden zijn niet volmaakt en is er aan handelen vrijwel onlosmakelijk ook lijden verbonden. Maar navolger van Jezus worden heeft wel degelijk betekenis, binnen en buiten de kerk. In Psalm 126 lezen we:

Zij die in tranen zaaien,
zullen oogsten met gejuich.¹

Dit is, zoals Paulus het ziet, geen holle vreugde, maar blijdschap met inhoud. Hier wordt ontvangen waar gegeven is. Dit is geen ruilen, geen recht hebben op... maar verrast worden en genieten van het goede, dat als geschonken wordt ervaren.

In de bijbel staan dit beeld en de houding daarmee verbonden tegenover het beeld van de onvruchtbare wijngaard die niets opbrengt en die schijnbaar slechts omwille van zichzelf bestaat. In het Lied van de Wijngaard dat wij vinden bij de profeet Jesaja moet deze wijngaard daarom zelfs vernietigd worden. Het is een heel dreigend beeld, dat Israël aan zichzelf heeft voorgehouden. Het Lied van de Wijngaard is een oeroud gedicht uit de tweede helft van de 8^e eeuw v.Chr. dat mogelijk in de oogsttijd in Israël ten gehore werd gebracht, als waarschuwing. Zonder opbrengst in termen van gerechtigheid zal het partnerschap met God zich tegen het volk gaan keren. Jezus beantwoordt aan die dreiging met zijn gelijkenis van de onvruchtbare vijgenboom in Lucas 13.

¹ Psalm 126,5.

Hij laat de wijngaardenier dan pleiten voor bemesting en uitstel.² Maar eens zal het ervan komen, ook in de gelijkenis dreigt vernietiging. Zonder vruchten zal de boom moeten worden omgehakt. Zonder opbrengst gaat de wijngaard verloren.

Wij zijn vandaag in onze augustus serie toegekomen aan het slot van de Filippenzenbrief. Geheel in de stijl van de klassieke retorica gaat de apostel Paulus op het eind van zijn brief aan de jonge kerk van Filippi een op de spits gedreven samenvatting geven, een *recapitulatio*, voordat hij tot een afsluiting komt. Dat is een echte *conclusio*. In snelle lijnen schetst hij een samenvattende karikatuur van zijn tegenstanders: 'hun god is hun buik, hun eer is schaamteloosheid en hun aandacht is alleen gericht op aardse zaken'.³ Kortom, van deze lieden, die leven voor zichzelf, zijn in het geheel geen vruchten te verwachten. Wij kennen de context niet en weten niet wie Paulus precies bedoelt, maar de tegenstelling is helder.⁴ Misschien was Euodia of Syntyche, een van de twee vrouwen die Paulus noemt in vers 2 wel gevoelig voor de stemmen van die tegenstanders en is ruzie ontstaan en de gemeente dreigt te worden verscheurd. Paulus waarschuwt hen eensgezind te blijven, want, zegt hij, 'u bent één met de Heer.' Allebei, zijn Euodia en Syntyche één met Jezus, dat is de basis waarop je elkaar in de kerk, over en weer, bij welke onenigheid ook, altijd op aan mag spreken. Tegenover onverlaten die de eenheid van de kerk kapot willen maken, staan in de optiek van de apostel, oprechte mensen met een burgerrecht in de hemel, die hun hoop op de reddende kracht van Christus hebben gevestigd. Dat zijn de gemeenteleden van Filippi. Samen vormen zij de complete kerk, hoe klein en onvolkomen die ook is. Zij dragen immers vruchten voor God. En wat zijn dan die vruchten? Zo'n vraag aan Paulus stellen was vragen om een preek. In een overweldigende opsomming komt de apostel op het eind van de brief met een lawine van goedheid, voor ieder die het misschien nog niet helder heeft. Het is een mantra van streven naar het goede. De Filippenzen moeten aandacht schenken aan:

alles wat waar is,
alles wat edel is,
alles wat rechtvaardig is,
alles wat zuiver is,
alles wat lieflijk is,
alles wat eervol is,
kortom aan alles wat deugdzaam is
en lof verdient.⁵

Misschien hebben wij zo vaak dergelijke woorden gehoord dat ze ons ene oor in gaan en het andere direct weer uit. Wat een braaf gedoe! Maar eigenlijk is het prachtig! Het is aan te bevelen er voor jezelf eens wat langer over na te denken, deze catalogus van het goede te overpeinzen met concrete voorbeelden, en bij wijze van spreken je eigen daden van een willekeurige dag eens tegen dit lijstje aan te leggen en dan voor jezelf te bedenken wat er echt de moeite waard was, als een vizier voor morgen.

² Lucas 13, 6-9.

³ Plett, H.F., *Einführung in die Rhetorische Textanalyse*, Hamburg 1979, 17.

⁴ Vgl. Quintillianus, *De opleiding tot redenaar*, vert. Piet Gerbrandy, Groningen 2001, 286, V,13,39-40.

⁵ Filippenzen 4,8.

In dit laatste hoofdstuk van de brief van Paulus aan de kerk van Filippi zoals die nu in de bijbel is opgenomen en voor ons ligt, staat de vreugde centraal:

Laat de Heer uw vreugde blijven;
 ik zeg u nogmaals: wees altijd verheugd.
 Laat iedereen u kennen als vriendelijke mensen.
 De Heer is nabij.⁶

In de christelijke kerk is de tekst van Filippenzen 4, 4-5 later de basis geworden voor het profiel van de derde zondag van de Advent, *Zondag Gaudete*, dat is 'Zondag Verblijdt U'. In de vertaling van het Bijbelgenootschap uit 1951 klinkt het zo:

Verblijdt u in de Here te allen tijde! Wederom zal ik zeggen: verblijdt u! Uw vriendelijkheid zij alle mensen bekend. De Here is nabij.⁷

Dit was altijd al een zeer geliefde tekst, die bij menige belijdenis is meegegeven. En de grote dichter Willem Barnard (1920-2010) verwerkte deze tekst in zijn Nederlandse vertaling van het refrein van het bekende adventslied *Veni, veni Emmanuël* uit de 12^e eeuw, dat als Gezang 125 een plaats kreeg in het Liedboek voor de Kerken uit 1973:

Weest blij, weest blij, o Israël!
 Hij is nabij, Immanuël!⁸

Het lied is ook heel bekend als een geliefde *Christmas carol*, waar de Nederlandse vertaling van Barnard sterk door was beïnvloed. U kent het allemaal. En toch is dit lied verdwenen uit ons Liedboek. In het nieuwe liedboek van 2013 keerde deze vertaling niet terug. Daarvoor in de plaats kwam Lied 466 'O wijsheid, daal als vruchtbare taal', in de meer letterlijke vertaling die Barnard ook heeft gemaakt, maar nu op basis van het middeleeuwse latijn.⁹ Nu zijn de refreinregels geworden:

O kom, o kom Emmanuël!
 Verblijdt uw volk, uw Israël.¹⁰

Opvallend is dat het verblijden nu niet langer een autonoom menselijk zich verblijden is, maar het is Emmanuël, die Israël verblijdt, overdrachtelijk dus. Hij is het die het volk reden tot vreugde geeft. Dat is het gevolg van zijn openbaring in een serie belofterijke namen die worden betrokken op het Christuskind: Wijsheid, Adonai, Wortel van Isaï, sleutel van David, Opgang uit den hoge, Koning der volken en Emmanuël.

Wij hebben in onze kerk een heel bijzondere liederenschat van hoog literair gehalte, grotendeels in de jaren vijftig en zestig samengesteld. In de kring van onze liedboekdichters werd soms met enig dedain neergekeken op wat wel eens werd genoemd 'blij geblaad' van de gemeente.

⁶ Filippenzen 4, 4-5 in de Nieuwe Bijbel Vertaling 2004.

⁷ Filippenzen 4, 4-5 in de vertaling van NBG 1951.

⁸ Liedboek 1973, Gezang 125.

⁹ Barnard schrijft: 'Ook het 'wees blij' van het keervers heb ik vervangen. Het 'gaude(te)' van de adventszondag moet voor mijn oor met 'verblijdt u' worden vertaald, niet met 'wees blij!'. En het bleek mij niet mogelijk aan de latijnse tekst enig recht te laten wedervaren, wanneer elke strofe zou moeten beginnen met dat 'o kom!'. Ik heb dat dan ook naar het refrein verplaatst en het werkwoord 'verblijden' op een andere manier dan in het Gaudete-lied (verblijdt u in de Heer), namelijk transitief, in de laatste regel gezet. Het al te 'blatende' van het refrein zoals het in het Liedboek voor de Kerken staat, is daarmee vermeden.' Bron:

https://kerklidewiki.nl/O_kom,_o_kom,_Immanu%C3%ABl. Vgl. *Een Compendium van achtergrondinformatie bij de 491 gezangen uit het Liedboek voor de Kerken*, Amsterdam 1978, 350-351.

¹⁰ Liedboek 2013, Lied 466.

Willem Barnard zelf had er na een tijdje last van dat van zijn mooie lied 'O Kom, o kom Immanuël' door kerkmensen soms zo gedachteloos werd gezongen: 'Weest blij, weest blij, o Israël!' In een interview dat ik als student in 1988 afnam van een andere liedboekdichter, Jan Willem Schulte Nordholt (1920-1995), vertrouwde hij mij toe dat hij soms bang was voor een verburgerlijking van het geloof,

...waarbij we allemaal maar zouden zingen: 'God wat heb je 'n mooie jongen.' Waarbij we zeggen: Wat is het geloof toch blij, enzovoorts. [...] Dan wordt het hele geloof een soort genoeglijke, gezellige toestand. Zoiets als: Hoe kan het toch dat het kwade goede mensen treft? Zoiets burgerlijks, zoiets intens burgerlijks als dat boekje van Kushner. Vreselijk, vreselijk, vreselijk. Dat is voor mij het ergste van het ergste.¹¹

Ik schrok een beetje van die toon. Maar de dichter Schulte Nordholt zette mij als student met zijn felle uitval tegen Harold Kushner, die toen erg populair was, aan het denken. Ik besepte: God is ons vriendje niet. Wij hebben God niet aan een touwtje. Mensen zijn gaan spreken over God met mensenwoorden. Dat is op zich niet erg en het kan ook niet anders, als we maar onthouden dat we God nooit 'in een doosje' kunnen doen. Wij maken er geen kloppend verhaaltje van. Schulte Nordholt zei: 'Wij hebben een kracht die wij niet kunnen vatten 'God' genoemd, in een tekst of een vers de figuratie g, o, d, zoals de dichter Gerrit Achterberg schrijft. Maar als wij dat doen, zijn wij de vraag "Hoe kan het dat het kwaad goede mensen treft" voorbij.' Zo zag de dichter Schulte Nordholt dat en daarin ging hij ver. 'God is nu een keer duisternis,' zei hij tegen mij, 'Lees Job maar.' En ik besef nu meer dan toen, denk ik, dat het helpt om ergens te stoppen om ons Godsbeeld kloppend te krijgen en dat het voor Godzoekers ook nooit kan gaan om blijdschap over een prachtig rapport dat je ter goedkeuring aan je schepper kan laten zien. Waar het om gaat is een code, een geheimtaal, die toegang geeft tot een groot geheim.

Zeker, er is reden tot vreugde! Er mag vreugde zijn om de vruchten van Gods oogst. Die vreugde mag intens zijn en is een reden tot feest en tot zingen. Maar het is niet: 'blij, blij, mijn hart is altijd blij' en oh, oh, wat doen wij het allemaal de hele tijd toch goed. Wij huppelen niet vrolijk van hoogtepunt naar hoogtepunt, dolgelukkig met telkens weer andere nieuwe spullen, zoals de reclamewereld ons wil doen geloven, en steeds maar heel tevreden met onszelf.

Verdriet en terugslag, impasses en zoekend verder gaan, horen bij een eerlijk leven met reliëf. Niemand wordt er beter van gevoelens daaraan verbonden te negeren. Daar hoort reflectie bij, bezinning en verwondering. En kom je op je reis in de tijd aan bij de afhankelijkheid en de fase van de gebreken van de ouderdom, besef dan dat het dezelfde spanningsboog is, waarmee ooit je leven in alle kwetsbaarheid begon met je geboorte, waarna je mocht groeien in kracht, mocht vrucht dragen en het goede beschermen, en nu door anderen voor je mag laten zorgen.

Paulus verheugt zich over de Filippenzen vanwege hun inspanningen voor het Koninkrijk van God. In de kerk zijn wij vaak bezorgd en kritisch. Zouden wij, in alle bescheidenheid en eenvoud, ook in deze tijd oprecht blij kunnen zijn met elkaar en dankbaar voor alles waartoe God ons, zelfs in deze tijd van kerkkrimp en corona, in staat stelt? Zouden wij zo ons ook in deze tijd gezegend kunnen voelen? Paulus geeft het ook ons te overdenken.

¹¹ Interview met J.W. Schulte Nordholt, in: Jurjen Zeilstra, 'De rollentheorie en het kerklied. Sundén's godsdienstpsychologie en de praktijk', scriptie godsdienstpsychologie Utrecht 1988. Vgl. Kushner, H., *Als het kwaad goede mensen treft*, Baarn 1983.

Er is iets wonderlijks met het slot van de Filippenzenbrief. Hebt u het gehoord? Er wordt twee keer afgesloten. Het eerste slot horen wij in hoofdstuk 4 vers 9:

Doe alles wat ik u heb geleerd en overgedragen, wat ik u heb verteld en laten zien. Doe het, en de God van de vrede zal met u zijn.¹²

Daarna, ik ben ervan overtuigd, is een zelfstandig klein briefje van Paulus vastgeplakt aan de grote brief, waarschijnlijk om het te redden voor de canon van het Nieuwe Testament. Het is heel goed mogelijk dat dit het bedankje was van een verheugde Paulus voor een (waarschijnlijk financiële) gift van de Filippenzen. Het is een korte brief aan de kerk van Filippi bezorgd door Epafroditus, die namens hen naar Paulus was toegekomen in zijn gevangenis in Efese. Ik vind het aandoenlijk om te zien hoe de naastenliefde in de jonge kerk zich ook concreet vertaalde in elkaar opzoeken en ondersteunen. Hier ligt een krachtige wortel van de christelijke gemeente die wij ook vandaag niet kunnen missen. In de juiste spanning klinkt een woord van geloof oprecht: Vreugde om de vruchten van Gods oogst. Gerrit Achterberg (1905-1962) dichtte:

Code

De levenskracht die gij eenmaal bezat
verdeelt zich over het a b c.

Ik combineer er sleutelwoorden mee
en open naar uw dood het zware slot.

Het is, in 't vers, de figuratie: God,
te vinden met de letters g, o, d,
in deze volgorde, maar niet per se,
ook andere formaties kunnen dat.

Iedere serie, elke schakeling,
uit welke taal genomen, is geschikt,
zolang ze in de juiste spanning staat.

De dichter, onder 't schrijven, weegt en wikt,
op dood en leven een schermutseling,
totdat de deur eindelijk opengaat.
Amen.

Uitzending en zegen

Van harte en oprecht mogen wij ons verheugen in de vruchten van Gods oogst.

Die bestaan in onze daden en zijn bestemd om ons hecht aaneen te doen sluiten als kinderen van God en daardoor broeders en zusters in zijn licht. Dat zal ons kracht geven, ook in deze tijd.

De vrede van God,
die alle verstand te boven gaat
zal uw hart en gedachten
in Christus Jezus behoeden.

¹² Filippenzen 4,9.